

ל"ט מלאכות

הרב יחזקאל שטרן

פתיחה

במשנה בדרף ע"ג, ע"א: "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכו'" ויש לבאר מה אפיון המיוחד של מלאכות אלו שנמנו דוקא הן במנין ל"ט מלאכות וכיצד קבעו חכמים מנין זה של ל"ט מלאכות. הגמרא אמנם עוסקת בבאור המלאכות שנמנו ובאלו שלא נמנו ובכל אופן נראה שהדברים צריכים לימוד והבנה גם לאחר דברי הגמרא מהי משמעות איסור עשית מלאכה בשבת ומהו גדרו של איסור זה וכיצד באים לידי ביטוי דברים אלו במנין זה של המלאכות.

וכשנבוא לעיין באיסור עשית מלאכה בשבת כפי שמובא בפסוקים נמצא הבדל בין האמור בפרשת יתרו לאמור בפרשת ואתחנן. בפרשת יתרו נכתב:

"לא תעשה כל מלאכה... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי"

(שמות כ', י"א-י"א)

ובפרשת ואתחנן נכתב:

"לא תעשה כל מלאכה... וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלוך משם... על כן צוך ה' אלוך לעשות את יום השבת"

(דברים ה', י"ד-ט"ו)

ועדו המפרשים על החילוק בטעמים למצות השבת בין האמור בפרשת יתרו לאמור בפרשת ואתחנן. ובספר החנוך במצוה ל"ב בבארו את שרשי המצוה עמד גם הוא על שוני זה וכתב לבאר ששני הטעמים משלימים זה את זה:

"משרשי מצוה זו שנהיה פנויים מעסקינו לכבוד היום... ונוזכר ביום אחד בכל שבוע ושבוע שהעולם נברא בששת ימים חלוקים ובשביעי לא נברא דבר... ובמנוחתנו בשביעי זכר לנו בחדושו של עולם כי כשישבתו בני אדם כלם ביום אחד בשבוע וישאל כל שואל מה עילת זאת המנוחה ויהיה המענה כי ששת ימים עשה ה' וגו'... ומלבד זכירת חדוש העולם יש בו זכירת נס מצרים שהיינו עבדים שם ולא היינו יכולים לנוח בשביעי ועל כן זכר במשנה תורה זה השרש השני שיש לנו במנוחה"

הרי שניתן לראות בדבריו שבאיסור המלאכה ישנן שתי מטרות:

א. זכירת חדוש העולם - כשם שה' ברא עולם בששה ימים ובשביעי לא ברא דבר כן גם אנו איננו עושים מלאכה בשביעי.

ב. זכירת יציאת מצרים על ידי המנוחה מעשית מלאכה.

זאת אומרת שבאי עשית מלאכה ישנו מצד אחד ביטוי של אי עשיה, שלילת היצירה והבריאה. ומצד שני באי העשיה ישנו ביטוי של מנוחה. ונראה ששני דברים אלו באים לידי ביטוי באיסור עשית ל"ט מלאכות, אסור לאדם לפעול אלא צריך הוא לנוח ואיסור זה מתיחס הוא למלאכות שיש בהן ענין יצירתי דוקא מלאכת מוחשבת אסרה תורה. ננסה מתוך הבנת דברי הגמרא לראות יסודות אלו באיסור מלאכה בשבת ולהבין מהי המשמעות ההלכתית היוצאת לנו מכיוונים אלו.

באור הסוגיה בדף מ"ט, ע"ב

בגמרא בדף מט ע"ב מובאת הסוגיה הבאה:

"הדור יתבי וקמיבעיא להו הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי אמר להו רבי חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן אמר להו רבי יונתן ברבי אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת"

חכמים יושבים ודנים במשנה זו של ל"ט מלאכות "כנגד מי" ומתשובת הגמרא משמע ששאלתם היתה מניין לנו מנין זה של ל"ט מלאכות הרי לא תעשה כל מלאכה זהו לאו אחד ומה ענין הספירה הזו של ל"ט מלאכות וכיצד הגענו למספר זה, ומביאה הגמרא שתי תשובות לשאלה זו:

א. כנגד עבודת המשכן - ומבאר רש"י שנסמכה פרשת שבת לפרשת המשכן ללמוד הימנה שכל עבודות אלו שנעשו לצורך בניית המשכן אסורות הן בשבת.

ב. נכתב בתורה ל"ט פעמים מלאכה ומבאר רש"י שנאמר לא תעשה כל מלאכה כמנין כל מלאכה שבתורה.

ובהמשך מכריעה הגמרא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן:

"תניא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן דתניא אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן"

ויש לבאר במה חלקו שני התרוצים וממילא מה משמעות ההכרעה כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן דוקא.

ונראה שיש להוסיף ולשאול שלכאורה כל אחד מן התרוצים חסר הוא שלמ"ד שלומדים ממשכן מנין לנו שהמנין הינו ל"ט ולא יותר או פחות, ולמ"ד שלומדים מכל מלאכה הכתובה בתורה מנין לנו אלו מלאכות נמנות בתוך מנין הל"ט. ובראשונים עמדו בבאור סוגיה זו.

בתוס' ד"ה כנגד כתב לבאר בתחילה שנראה לומר ששני למודים אלו משלימים זה את זה שמנין המלאכות נלמד ממנין "מלאכה" הכתובה בתורה ואלו מלאכות נמנות במנין זה נלמד מהמשכן, אלא שדחה אפשרות זו באמרו שוודאי פליגי שהרי הגמרא מסימת בראיה למ"ד כנגד עבודות המשכן.

וברמב"ן כתב לבאר שוודאי לכו"ע לומדים מן המשכן אלו מלאכות אסורות אלא שחלקו מנין שדווקא ל"ט ולא יותר ובזה חלקו התרוצים השונים שלמ"ד כנגד "מלאכה" הכתובה בתורה מנין זה של כל מלאכה הכתובה בתורה מלמדינו של"ט ולא יותר ולמ"ד כנגד המשכן סובר שאין צורך בלימוד נוסף שכן למדנו מן המשכן שדווקא מלאכה חשובה שמה מלאכה ובארו לנו חכמים שישנן רק ל"ט מלאכות חשובות במשכן ורק אלו נאסרו בשבת.

א"כ מציינו מחלוקת בגמרא וממילא גם בדברי הראשונים מהו מקור ל"ט מלאכות אלו דווקא, לדעת הרמב"ן משמע שבכל מקרה המשכן זהו המקור לל"ט מלאכות ולדעת תוס' חלקו בזה בגמרא

ומתקבלת אף האפשרות לומר שאין הכרח לעבודות המשכן על מנת להגדיר מהי מלאכה. ונראה לבאר בבאור מחלוקת זו שישנם צדדים שונים בהבנת גדרן של ל"ט מלאכות.

א. האם איסור מלאכה בשבת זהו איסור אחד המחולק לל"ט חלקים או שכל אב ואב מוגדר כלאו בפני עצמו. ונראה לבאר על פי המחלוקת במקור למנין הל"ט שלמ"ד שמן המשכן למדנו הרי שזהו לאו אחד שכדי לדעת מה כלול בלאו זה הסמיכה התורה איסור שבת לעבודת המשכן, ולמ"ד שמכל מלאכה הכתובה בתורה למדנו זאת הרי שכביכול נאמר בתורה ל"ט פעמים לא תעשה כל מלאכה וכל אב ואב עומד בפני עצמו וכפי שניתן אף לדייק בדברי רש"י (ד"ה שבתורה) "לא תעשה כל מלאכה כמנין כל מלאכה שבתורה".

ב. מהו גדרו של איסור עשית מלאכה בשבת האם פעולת האדם נאסרה או היצירתיות שבמלאכה נאסרה. ונראה אף פה לבאר על פי המחלוקת בגמרא שלמ"ד שמן המשכן למדנו הרי שעבודות המשכן פרשו והגדירו מה משמעות הצווי של לא תעשה כל מלאכה ודווקא מלאכה חשובה שהיתה במשכן נאסרה דהיינו דווקא המלאכות היצירתיות נאסרו, ולמ"ד שמכל מלאכה הכתובה בתורה למדנו הרי שניתן לבאר שנאסרה עשית מלאכה דהיינו מעשה האדם ופעולתו ונאסרו ל"ט מלאכות-פעולות שונות בשבת.

ונראה להוסיף ולומר שהדברים האלו משלימים זה את זה ויש כאן שני צדדים לבאור איסור מלאכה בשבת האם זהו לאו אחד שפרושו שאסור לעשות מלאכה יצירתית בשבת וממילא נכללים בו ל"ט מלאכות אלו דווקא שבהן שייך להתייחס למלאכה יצירתית או שהתורה אסרה בשבת ל"ט פעולות שונות שאסור לעשותן בשבת. (יש רק להוסיף ולבאר שאף אם אנו אומרים שנאסרה הפעולה בשבת אין זה אומר שאף פעולה שאיננה יצירתית נאסרה אלא נאסרו דווקא פעולות יצירתיות רק עיקר הדגש הוא על האדם שאסור הוא לפעול פעולות אלו).

ונראה שיש לבאר שאף תוס' ורמב"ן חלקו בדבר זה. לדעת הרמב"ן ודאי שהאיסור הינו איסור אחד המחולק לל"ט חלקים ונאסרה בשבת דווקא היצירתיות שכן לדעת הרמב"ן לכו"ע המקור לחייב על ל"ט מלאכות אלו דווקא הינו מן המשכן ומסמיכות איסור שבת לעבודת המשכן. לעומת זאת לדעת תוס' שישנו מקום ללמוד ל"ט מלאכות לא מן המשכן הרי שסבר שהאיסור הינו בפעולת האדם וישנו ל"ט פעולות שונות שנאסרו, ולפי"ז נראה לומר בדעת תוס' שאף למ"ד שמן המשכן למדנו הלימוד הוא רק על מנת לקבל את רשימת המלאכות האסורה וכפי שרצה לבאר בתחילת דבריו למ"ד שמכל מלאכה הכתובה בתורה למדנו שאל"כ מנין להם לחכמים אלו מלאכות נאסרו ואלו לא נאסרו וא"כ כל המחלוקת בגמרא לדעת תוס' היא האם הוצרכנו אף למלאכת המשכן על מנת לברר אלו פעולות נאסרו או שחכמים מדעתם ידעו לברר מהן המלאכות האסורות.

ונראה שניתן למצוא משמעות מעשית למחלוקת זו בבאור גדר איסור עשית מלאכה בשבת.

במנחת חנוך במצוה ל"ב (בד"ה והנה כל הל"ט מלאכות) דן לגבי חובת ההתראה באיסור עשית מלאכה בשבת משום מה מתרינו, וכתב שחלקו בזה תוס' והרמב"ם, שלדעת תוס' יש להתרות משום האב דווקא ולדעת הרמב"ם יש להתרות בשם הלאו הכולל שלא תעשה כל מלאכה. ונראה לבאר הדברים על פי דברינו, שלדעת תוס' שאלו ל"ט פעולות שונות שנאסרו הרי שיש מקום להתרות על כל אב ותולדתו בשם האב דווקא ובדעת הרמב"ם נבארו כשיטת הרמב"ן שזהו איסור אחד שיש לו ל"ט חלקים וא"כ ודאי שיש להתרות בשם האיסור דווקא משום לא תעשה כל מלאכה.¹

ואף לגבי הגדרת האיסור אם הפעולה נאסרה או היצירתיות שבה ניתן למצוא חילוק במקרה

1 ויש להוסיף שהרמב"ם סבר שמנין הל"ט מלאכות כנגד עבודות המשכן, ומשכן זהו המקור לל"ט המלאכות וכן מצינו בדבריו בפ"ה ה"יא "שכל מלאכה שהיתה במשכן מונין אותה בפני עצמה".

שנעשות פעולות זהות ומטרוותיהן שונות. בדין הפותח בית צואר בשבת המופיע בדף מח ע"א באר רש"י שחיובו מדין מכה בפטיש דהיינו גמר מלאכה ולעומת זאת בדעת הרמב"ם בפ"י ה"י בדין קורע הזכיר מקרה זה של פותח בית צואר בשבת שחייב מדין קורע ואף ברמב"ם במסכת מכות דף ג' הביא את שיטת ר"ת בבאור המקרה שחייב מדין מתקן מנא ותאר את המקרה בצורה כזו שאין בפעולה זו משום קריעה ומשמע שאם היה קורע הרי שהיה מחייבו מדין קורע ולא מדין מתקן מנא, א"כ מצינו מקרה שבו ישנה פעולת קריעה ולדעת רש"י אע"פ שקורע אין חיובו מדין קורע ולדעת הרמב"ם ור"ת יש לחייבו מדין קורע. ונראה לבאר המחלוקת על פי דברינו שלמ"ד שהאיסור זה הפעולה הרי שבמקרה זה מצד פעולתו עשה מלאכת קורע ולכן זו סיבת חיובו ולעומת זאת אם חיובו הוא על היצירתיות שבמלאכה הרי אף על פי שהוא קרע חיובו יהיה מדין מכה בפטיש כיון שזוהי מהות מלאכתו במקרה זה שקריעתו זו קריעת תיקון היא ולא קריעת קלקול.²

באור דעת הרמב"ם

אלא שעל סמך דברים אלו יש לעיין בשיטת הרמב"ם שלכאורה נראה שיש סתירה בדבריו, שהרי בדין התראה הבאנו לעיל בשם המנחת חנוך שמתרים בו משום לא תעשה כל מלאכה ובארנו לעיל שהיינו למ"ד שהאיסור נלמד מהמשכן והאיסור הינו היצירתיות שבמעשה ולעומת זאת בדין קורע מצינו שאף הפותח בית צואר שענינו תיקון ולא קלקול מחייב הרמב"ם מדין קורע הרי שבתר פעולה אזלינן וכמ"ד שהפעולה היא האסורה ומכל מלאכה הכתובה בתורה ילפינן. ואמנם בכס"מ בפ"י ה"י בדין פותח בית צואר בשבת הביא את דברי הראשונים שחיובו מדין מתקן מנא ונראה שרוצה לומר כך גם בבאור הרמב"ם ואף בחזו"א בסימן נ"ד ס"ק ד' כתב לבאר שחיובו מדין מתקן מנא והוסיף שאין להוכיח מכך שצדפו הרמב"ם לדיני קורע שחיובו מדין קורע שכן כל צדפו הינו רק מצד צורת הפעולה, ואעפ"כ נראה לי שיש להוסיף ולבאר שפשטות לשונו של הרמב"ם נראה שחיובו מדין קורע. וכדי לבאר נראה שיש לחזור ולהגדיר את משמעותו של איסור עשיית מלאכה בשבת, ועד כה בארנו שישנם שני צדדים באיסור זה אם מצד הפעולה ואם מצד מהות המלאכה והיצירתיות שבה ונראה שבדעת הרמב"ם יש להוסיף ולהגדיר הגדרה נוספת.

ויש להתבונן בדעת הרמב"ם בכמה הלכות נוספות על מנת להבין את שיטתו.

א. הרמב"ם פוסק להלכה בפ"א ה"ז כדעת רבי יהודה שמלאכה שאין צריך לגופה חייבים עליה.

ב. בהלכות שגגות פ"ז, ה"ו כתב הרמב"ם על העושה שתי תולדות של שני אבות שונים בהעלם אחד שחייב שתי חטאות וכתב הלכה זו בלשון: "ויראה לי שהוא חייב שתי חטאות" ויש להבין מדוע השתמש בלשון זו, וכס"מ ובלח"מ הקשו עליו עוד שזו גמרא מפורשת בריש בבא קמא ותרצו קושי זה בשם ה"ר אברהם בנו של הרמב"ם, ועדין יש לברר שכן על פניו נראה הדין פשוט שיתחייב שתי חטאות וא"כ מדוע צריך להשתמש בלשון זו שודאי משמע ממנה שיש מקום לחייב באמת רק חטאת אחת.

ג. בפ"ח ה"ד כתב הרמב"ם: "וכן הזומר והוא צריך לעצים חייב משום קוצר ומשום נוטע", נטיעה על הזמירה וקצירה על הצורך בעצים. ויש לעיין בדבריו שלשטתו שפסק הלכה כרבי יהודה שמלאכה שאין צריך לגופה חייבים עליה מדוע נזקק הוא להיות צריך לעצים כדי להתחייב מדין קוצר הרי בסופו של דבר קצר עצים וגם אם לא זקוק להם הרי ניתן להגדירו כקוצר על מנת לזמור את העץ והווי מלאכה שאין צריך לגופה ויתחייב עליה שהרי ודאי שלא קלקל במלאכה זו שכן זקוק הוא לזמירה.

2 ועיין באו"ה סימן ש"מ, סעיף י"ד ד"ה ולא נתכוין בביאורו בשיטת רש"י והרמב"ם בדין הפותח בית צואר בשבת.

ועל מנת ליישב ולבאר דבריו נבוא להרחיב בנקודות אלו.

א. מלאכה שאינה צריכה לגופה זו מחלוקת רבי יהודה שמחייב ורבי שמעון שפוטר. בבאור דעת רבי שמעון שפוטר מצינו כמה כיוונים בדברי הראשונים:

1. רש"י בדף צ"ג, ע"ב בד"ה ור' שמעון כתב שכל מלאכה שאינה צריכה אלא לסלקה מעליו אינה מלאכת מחשבת ולכן פטור, משמע מדבריו שעיקר סיבת הפטור היא חוסר הענין של האדם במלאכה זו.

2. תוס' בדף צ"ד ע"א בד"ה רבי שמעון כתב שפוטר רבי שמעון כאשר אינו צריך לאותו צורך שהיו צריכין לה במשכן, משמע מדבריו שסיבת הפטור היא שאין זו מלאכה שחייבה עליה תורה.

3. רמב"ן בדף צ"ג ע"ב כתב שכאשר אין לו הנאה מן המלאכה פטור עליה, משמע שעיקר סיבת הפטור היא שהאדם אינו צריך למלאכה זו.³

ומתוך דברי הראשונים בדעת רבי שמעון נראה לבאר בדעת רבי יהודה שחסרונות אלו לא נחשבו בעיניו כסיבת פטור, אלא שחייב על הפעולה גם אם אינו זקוק למהותה וגם אם לא היתה כך במשכן ומשמע לפי"ז שאיסור התורה בעשית מלאכה הוא איסור בעשית ל"ט מלאכות אלו בלי קשר למהותן ואפיון המיוחד להן דווקא. וא"כ אף בבואנו לבאר שיטת הרמב"ם נלמד מכאן שאיסור המלאכה הינו איסור הפעולה המסוימת הנכללת במלאכה זו.

ב. בבאור דברי הרמב"ם בהלכות שגגות נראה שישנו צורך להרחיב מעט בחיוב תולדות.

הגמרא בדף ע' ע"ב מביאה דרשה "מהנה - הנה אבות מהנה תולדות" ומכאן המקור לרבות תולדות שחייבים עליהן. ולמ"ד שכל ל"ט מלאכות הינן איסורים עצמאיים העומדים כל אחד בפני עצמו הרי ודאי שאם ריבינו תולדות הרי שכל תולדה תיחוס לאב שלה וממילא כשם שהעושה שני אבות חייב שתי חטאות כך אף העושה שתי תולדות משני אבות שונים יתחייב שתי חטאות, ולמ"ד שכל ל"ט מלאכות הינן סעיפים של איסור אחד הרי שאם ריבינו תולדות להתחייב עליהן יתכן ונאמר שלא התרבו כל אחת לאב שלה דווקא אלא חזרו למקורן להתחייב מדין לאו שלא תעשו כל מלאכה שכולן חלק של איסור זה ורק לאבות שיש לימוד מיוחד לחלק יתחייב שתי חטאות ולכן ראה הרמב"ם לנכון להדגיש שיראה לו שחייב שתיים אע"פ שישנה סברה טובה לחייב אחת. וא"כ לפי"ז יוצא בבאור שיטתו של הרמב"ם שלא הפעולה נאסרה אלא היצירתיות שלה היא זו שנאסרה. אלא שיש להוסיף שאם חיוב התורה הינו על תכונתה של המלאכה הרי שאף לשיטה זו אין סיבה לבאר שתהיה התולדה שונה מאב שלה שהרי בסופו של דבר גם האב וגם התולדה ענין אחד להם וכל השינוי בין אב לתולדה הינו לכאורה דווקא בצורת הפעולה, וא"כ יוצא שבכל מקרה יש לבאר את דברי הרמב"ם אלו.

יישוב שיטת הרמב"ם

ונראה לבאר בדעת הרמב"ם שיטה אמצעית שאיסור עשית מלאכה הינו איסור יצירה הנעשית ע"י פעולות אלו שנמנו במשנה לא רק הפעולה נאסרה אבל מצד שני לא מהותה הבסיסית של המלאכה נאסרה, אלא אסור לאדם ליצור כל יצירה שהיא שהוא מעונין בה ע"י פעולות אלו. וזה נראה באור הדין שחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה שהרי הוא עושה פעולה זו לצורך מטרה שונה ממהותה

3 יש לציין שאף בביאורו של רבי שמעון הסבירו כל אחד מן הראשונים לפי שיטתו שלדעת הרמב"ן שהחיוב הינו על היצירתיות שבמלאכה ממילא ברגע שהוא אינו זקוק ליצירה זו הרי שפטור הוא, ולדעת תוס' שהחיוב הינו על הפעולה והרי בסופו של דבר פעל הוא פעולה אסורה וע"כ נצרך התוס' לבאר סיבת הפטור בכך שלא על פעולה כזו חייבה תורה שכן לא כך נעשתה הפעולה במשכן, ולפי דברים אלו נראה בביאור שיטת רש"י שקרוב הוא לדברי הרמב"ן ובשיטתו סובר אף הוא.

של המלאכה וחייב על זה. וממילא יבוארו דבריו בחיוב התולדות "יראה לי", שעפ"י דברים אלו יוצא שהתורה אסרה עשית יצירה ופרוש הביטוי מלאכה הינו יצירה ומהמשכן למדנו ע,י אלו מעשים אסור ליצור, ואילו שלמדנו שכל אב חייבים עליו בפני עצמו הרי שלא היינו מחלקים בניהם שהרי לא האב הזה דווקא נאסר אלא יצירתו של האדם הנעשית ע"י אב זה, וממילא תולדות שלא מצינו לגביהן מקור מפורש לחלק הרי שישנה סברה לומר שדינם כעיקר הדין שאסור ליצור והכל מלאכה אחת ולכן צריך הרמב"ם לכתוב יראה לי שלדינא כל תולדה לאב שלה מתחסת וחייב יהיה שתי חטאות על שתי תולדות.

וא"כ עפ"י זה ודאי שהתראתו תהיה מ"לא תעשה כל מלאכה" שזהו האיסור וכדברי המנחת חינוך. ועפ"י זה נראה אף לבאר דינו של הרמב"ם בדין קורע, שהפוחת בית צואר בשבת חייב מדין קורע ואע"פ שלא פעל בקריעה זו את מהותה של מלאכת קריעה עדין חיובו יהיה מדין קורע שזהו בדיוק חידושו של הרמב"ם, אסור לאדם ליצור את יצירותיו ע"י ל"ט מלאכות והיוצר יצירה כל שהיא ע"י מלאכת קריעה קורע יחשב.

שתי מלאכות בפעולה אחת

ומכאן נראה לבאר את שיטתו של הרמב"ם בעושה שתי מלאכות בפעולה אחת וממילא לבאר את דבריו בדין הזומר וצריך לעצים שהתקשינו בו לעיל.

ועל מנת לבאר דבריו נביא דין נוסף מדברי הרמב"ם ובעזרתו יבוארו הדברים.

הרמב"ם בפ"ח ה"א-ב הביא דין החורש והזורע וכתב שמנכש הינו תולדת חורש ומשקה הינו תולדת זורע. ורבים התקשו בדבריו שהרי מנכש ומשקה זו מחלוקת רבה ורב יוסף במו"ק דף ב', ע"ב משום מה חייב ומשמע שם שלמ"ד משום חורש שניהם יהיו חורש ולמ"ד משום זורע שניהם יהיו מדין זורע, וא"כ כיצד הרמב"ם תופס פה את החבל משני קצותיו שבחד כותב כך ובחד כך. ובכס"מ כתב לבאר שפסק כרב יוסף שחייב מדין זורע אלא שישנם שני סוגי ניכוש, ניכוש שייחשב כזורע וניכוש שייחשב כחורש, וממילא התקשה מדוע לא הזכיר הרמב"ם את שני סוגי הניכוש.

ונ"ל ליישב דברי הרמב"ם על פי דברינו. ונקדים שבגמרא במו"ק שאל אביי את רבה ורב יוסף מדוע שלא יתחייב על שני האבות ובגמרא שם אין תשובה לשאלתו. ונראה לי לומר שודאי צודק אביי שיש הן בניכוש והן בהשקיה צדדים הדומים לחרישה וצדדים הדומים לזריעה וחלקן רבה ורב יוסף למה לדמות יותר ועל הדומה יותר יתחייב וממילא יש מקום אף לדברי הרמב"ם להכריע בחד כרבה ובחד כאביי. אלא שבאמת יש לשאול ומדוע לא נחייבו משום שני אבות. ונראה ליישב ולומר שמכיון שהאיסור הינו על יצירת האדם במלאכה ממילא אם כוונתו בפעולה מסוימת למטרה כל שהיא הרי שמטרה זו היא המחייבת אותו ולא מטרות אחרות שלא נתכוון עליהן, ובמנכש שפעולתו בקרקע עיקר כוונתו על חרישה ובמשקה שפעולתו בצמח עיקר כוונתו על זורע.

ועפ"י זה נבאר אף את דין זומר וצריך לעצים. כיון שבפעולה זו של זמירה מתקיימות שתי מלאכות הרי אם כוונתו תהיה לזמירה בלבד ולא לקצירה הרי שנחייבו רק מחמת זורע ולא מחמת קוצר, שכן האדם הוא זה שמגדיר מהי יצירתו בפעולה זו והוא הגדיר זאת כזריעה ולא כקצירה, ורק כשדעתו גם על העצים הרי שהוא מתכוון להגדיר פעולה זו כשתי מלאכות וכשתי יצירות וממילא יתחייב שתי חטאות.

סיכום

התחלנו דברינו בדברי בעל ספר החינוך בהגדירו את חיוב שמירת השבת כחיוב מנוחה מצד אחד התבטא באי פעילות ומצד שני באיסור ליצור דברים חדשים בשבת. ונראה שמצינו הגדרות אלו בדברי הראשונים בהדגישם כל אחד לפי שיטתו מהו ענין איסור עשית מלכה בשבת ומצינו שלש שיטות:

תוס' - שעיקר האיסור הינו פעולת האדם.

רמב"ן ורש"י - שעיקר האיסור הינו תכונת המלאכה ומהותה.

רמב"ם - שעיקר האיסור הינו יצירת האדם בפעולות אלו.

על פי גדרים אלו נראה שיש עוד להמשיך ולדון בדיני ובהגדרות המלאכות השונות ואכמ"ל.